

© Guillem Pons Coli

Imatge del molí de Dalt als anys vint del segle passat.

EL QUIXOT S'HO HAURIA PENSAT DUES VEGADES

ELS MOLINS DE MENORCA

Eloy González Seguí

El Quixot probablement hauria tornat pel mateix camí de vinguda si hagués vist els gegants de Menorca. Qui ho hauria de dir, que, dins d'una illa de dimensions tan reduïdes, devers una trentena de molins giraven sense descans. Això fa entendre que la sembra de blat i altres tipus de gra, com la civada o l'ordi, eren realment presents a Menorca, com ho mostra l'existència de segadors menorquins i dels mallorquins que vingueren a l'illa per reforçar els treballs quan era temporada de segar les terres emmarcades amb milers i milers de pedres que, artísticament col·locades, dibuixen les separacions de terrenys, cases i camins. Esvelts, espectaculars, peculiars per la construcció i originals per les dimensions, els molins de la petita Menorca formaven part del paisatge rural que encara avui s'hi conserva.

■ MOLÍ AMB CARÀCTER MENORQUÍ

Els molins menorquins es caracteritzaven per ser construccions de grans dimensions. La base és l'edifici d'entrada, que amb gran perfecció, digna d'un bon arquitecte, mostra les tres o quatre naus amb volta construïdes amb pedra de marès, un tipus de calcària molt abundant a l'illa. La torre, totalment cilíndrica i del mateix material, és feta i col·locada just al centre de la base, el que dona la imatge d'un edifici totalment simètric. La maquinària, composta pels engranatges gran i petit, es troba a la part més alta de la torre, on l'únic accés és una escala de cargol.

L'engranatge gran es compon de quatre peces principals de grans dimensions: l'arbre, la roda, la llanterna i les moles. La darrera és la peça essencial per moldre el gra i convertir-lo en farina. L'engranatge petit, ubicat a sota de les moles, és format per una sèrie de corretges que fan girar petites corrioles que fan moure, d'una banda, el regulador, peça per controlar la velocitat del molí, i, de l'altra,

**«ES PODRIA DIR
PERFECTAMENT QUE ELS
MOLINERS EREN ELS ANTICS
HOMES DEL TEMPS, JA QUE
PEL SEU OFICI SABIEN,
VEIEN I ENDEVINAVEN QUASI
A LA PERFECCIÓ ELS CANVIS
MEDIAMBIENTALS
I S'ANTICIPAVEN
A LES PLUGES, TEMPESTES
O SIMPLEMENT ALS CANVIS
DE VENT»**

l'elevator, una sínia encarregada de pujar, mitjançant uns petits recipients, el gra dipositat just baix de la torre. A fora, sis antenes o aspes d'uns set o vuit metres de llargària coronen la torre. Totes elles, construïdes amb un enreixat de fusta, eren subjectades per cordes anomenades cames de bou i borines, fermades des de l'antena al bou, com es designava el masteler central, d'uns nou metres de llarg, per on les mateixes antenes ja hi estaven unides des de la part superior. El capell, col·locat dalt la torre, tapava a la perfecció tota la maquinària, però, a més, tenia una peculiaritat:

podia girar damunt ell mateix fent palanca manualment, mitjançant els mossos, unes barres de fusta ubicades a l'interior. D'aquesta manera, la maquinària i les antenes podien ser encarades cap a la direcció del vent.

Llaurar, sembrar, mantenir, segar, batre i mesurar. Totes aquestes feines eren dutes a terme abans de dur a moldre el gra al molí. Tot i que les feines de la collita i preparació del gra eren pròpies dels mesos d'estiu, els molins podien treballar pràcticament tot l'any: després de la collita, a causa de les grans quantitats de gra recollit, i la resta de l'any molent el gra que guardaven als dipòsits. S'ha de tenir en compte que els molins de vent, com diu el seu nom, només funcionaven amb l'energia eòlica, fet que limitava i condicionava les hores de treball; havien de treballar fins i tot els vespres si feia falta, per aprofitar els bons vents que bufaven pràcticament a qualsevol hora del dia.

■ EL VENT VE DE LA BANDA DE LA MAR

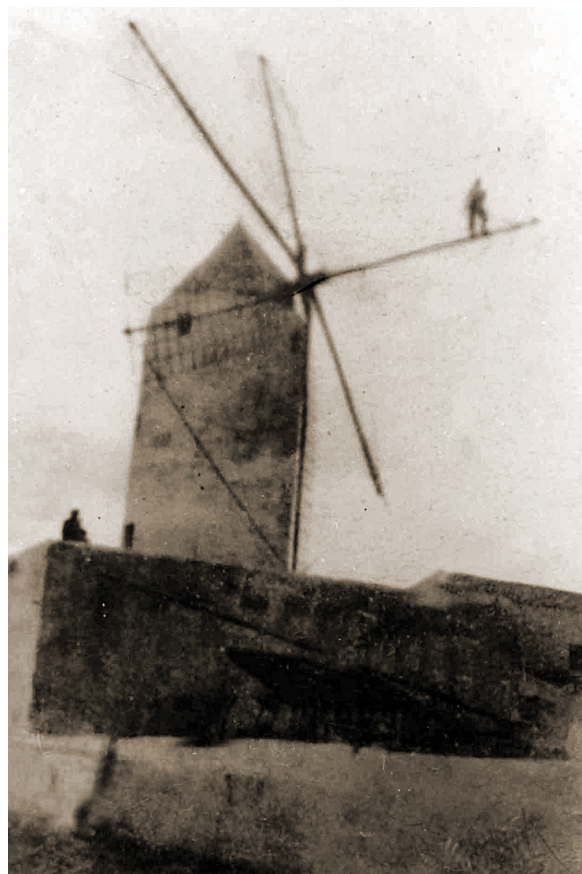
Aquesta és la contestació que en to d'humor, normalment, et dona la gent gran quan els demanes d'on ve el vent. I realment, gràcies a les reduïdes dimensions de l'illa, és així i es pot considerar que tenim la mar a dues pas-

© Sergio Cerdà

Molí d'en Xoriguer, a la localitat de Maó.

© Arxiu Molí de Dalt

Una imatge del molí de Baix dels anys trenta on es pot veure el moliner dalt el bou, el masteler central d'uns nou metres de llarg on les antenes o aspes estaven unides.

ses. Per als moliners, la rosa marinera dels vents era la plantilla utilitzada per saber els noms: tramuntana i gregal, llevant, xaloc i migjorn, llebeig, ponent i mes-tral. Aquests són els vuit vents menorquins, tant s'han donat a conèixer, cantats a mode d'havaneres, recitats pels millors glosadors i utilitzats pels pescadors més arters.

Els moliners eren mestres en aquest àmbit, i es podria dir perfectament que eren els antics homes del temps, ja que pel seu ofici sabien, veien i endevinaven quasi a la perfecció els canvis mediam-bientals i, com si d'un sentit pre-monitori es tractés, s'anticipaven a les pluges, tempestes o simple-ment als canvis de vent orientant automàticament el molí a la direcció en què bufava. Aquesta actuació sempre s'efectuava quan el molí estava en marxa, però en el cas que estigués aturat, simplement es deixava en posició de

**«L'AGRICULTURA
A MENORCA ERA UNA
FORÇA NECESSÀRIA.
LA SEMBRA DE CEREALS
ERA IMPRESCINDIBLE EN
UNA ILLA FORÇOSAMENT
AUTOSUFICIENT»**

descans a mode de defensa, girat en direcció a mestral (nord-oest) pel fet que és un dels més maleïts. El mestral, així com la tramuntana, el ponent i el llebeig, eren vents no recomanables per moldre a causa de les ràfegues que produïen, que forçaven i colpe-javen les antenes del molí, el que augmentava el perill d'arrabassar-les sense miraments, sobretot si no estava encarat cap a aquella direcció, ja que els molins estaven totalment preparats per aguantar el vent de cara. No obstant això, de vegades, no quedava més remei que utilitzar-los, posant a prova els coneixements i les habilitats dels experimentats homes de blanc.

No només la utilització dels vents mariners relaciona el gremi moliner amb el mariner. Els treballs a l'hora de lluitar contra el vent i governar el molí, com si d'una nau es tractés, fan que les similituds entre els uns i els altres sigui espectacular.

© Juan Antonio Pons

Panoràmica del carrer de Sant Lluís entre els anys trenta i quaranta del segle xx, amb el molí des Mig i el molí de Dalt al fons.

Fins i tot els noms de moltes de les parts o de les peces de la mateixa maquinària són utilitzats tant pels uns com pels altres. El bou, les antenes o les veles, o els nusos, emprats per fermar les cordes, donen a entendre perfectament aquella dita de: «En sentir xerrar es moliners, sembla que xerren es mariners.»

■ FAM I FEINA

Fam i feina, a més d'una simple frase, era una realitat a l'illa dins dels segles XIX i XX, ja que l'agricultura, a Menorca, més que una força econòmica era una força necessària. L'aïllament i la falta d'aliment eren presents en aquells temps en què els sous no es pagaven amb diners, sinó senzillament amb plats de menjar calent i un bon llit de palla planxada. La sembra de cereals era imprescindible en una illa forçosament autosuficient i el paper dels molins era essencial a causa de la prohibició de mòlta de gra a les cases particulars, sobretot en temps de postguerra, quan era obligatori dur el gra als

molins per fer aquesta feina. Els molins es convertirien així en pròsperes i productives empreses que donaven un cert nivell al propietari, que tenia a les seves mans l'aliment essencial del poble.

Coneguts per sobrenoms o senzillament pel nom del propietari i de vegades per la seva situació, els molins eren repartits a tota l'illa de Menorca. A Ciutadella s'hi troben es molí des Comte i es de ses Roques Llises. A Alaior, es molí des Cos i es molí de la Bolla, i, dins del poble de Maó, devers una vuitena de molins van arribar a girar, com és el cas des molí d'en Xoriguer, es molí des Pla, es molí d'en Guela i es molí del Rei (actual seu del GOB, grup balear d'ornitologia i defensa de la naturalesa). Al nucli urbà de Sant Climent es pot veure un molí del mateix nom, probablement el darrer que es va construir a l'illa. I fins i tot al petit poble de Sant Lluís se'n poden trobar tres, es molí de Dalt, el des Mig i es de Baix, essent el de Dalt el primer a construir-se en els inicis del poble, a mitjan segle XVIII, durant la breu dominació francesa (1756-1763).

© ArxIU Molí de Dalt

Maquinària del molí de Dalt de Sant Lluís. En aquesta mena de molins la maquinària es troba a la part més alta de la torre, on l'únic accés és una escala de cargol.

■ PER QUÈ MOLDRE EL GRA, SI LA FARINA VE AMB SACS!

Ja en el segle xx, la majoria dels molins es veuen afectats negativament per tres causes principals que van provocar que aquests grans oblidats deixin de girar les antenes. En primer lloc, la modernització de tota maquinària per suprimir els esforços humans, amb la finalitat de fer les feines més lleugeres; aquesta és en part la causa més notable perquè els molins deixin de treballar. En segon lloc, la construcció de farineres, amb la capacitat de moldre i produir farina de forma molt més ràpida, així com la modernització dels mateixos molins, que s'adaptin amb motors, anomenats molins de foc. Per altra banda, amb motiu de la poca rendibilitat de les feines i treballs de la terra, a poc a poc van desapareixent els camps conreats que tantes vegades havien estat sembrats de blat i d'altres grans. Així mateix, la importació del producte fa que sigui més barat, gràcies al comerç. Totes aquestes causes es converteixen en un cúmul de situacions realment desastroses que releguen al record dels més vells la imatge d'aquells imponents gegants.

Avui dia, els molins no són més que l'herència d'una època de records i malenconies per als més grans,

© ArxIU Molí de Dalt

Actualment el molí de Dalt, a la localitat de Sant Lluís, és l'únic en actiu de l'illa. A més acull el Museu Etnològic de Sant Lluís, que mostra apers, eines de treball del camp i estris de la vida domèstica tradicional rural.

i monuments històrics i ornamentals per als més joves. Arreu de l'illa menorquina és fàcil trobar-se amb les runes d'algun molí solitari, però els treballs de conservació no queden enrere i la lluita amb orgull dels nadius n'és present. Alguns han estat convertits en habitatges o restaurants i d'altres, desgraciadament, ja no hi són. I és clar, s'ha de fer un petit comentari sobre el molí de Dalt, ubicat a Sant Lluís, l'únic molí en actiu a Menorca, que a més ha estat convertit en museu. Funciona poques vegades, però amb el mateix esperit de cent anys enrere, per mostrar la seva força i bellesa a qualsevol persona que en vulgui gaudir. D'aquesta manera queden dins els núvols de la història les restes d'allò que formà part de la cultura, clarament agrària, d'una illa petita per fora però gran per dintre. I quedarà també el record, dins dels contes, històries, gloses i poesies, cançons o antigues fotografies, del que van ser per a l'illa de Menorca els molins de vent fariners. ☺

BIBLIOGRAFIA

BARBER BARCELÓ, M., 1962. «San Luis y sus molinos de viento». *Revista de Menorca*, 2: 65-87.

VIDAL HERNÁNDEZ, J. M. (dir.), 1999. *Enciclopèdia de Menorca: Antropologia I, volum XIV*. Obra Cultural de Menorca. Maó.

Eloy González Seguí. Museu Etnològic Molí de Dalt, Sant Lluís.